

Павлишин О. В., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ

ЗНАКОВО-СИМВОЛІЧНЕ ВІДОБРАЖЕННЯ ІДЕЇ ПРАВА В ТЕКСТАХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ

Як відомо, семіотичний аналіз права розкриває внутрішні механізми та знакові закономірності його функціонування, демонструє логіку побудови, системні та структурні зв'язки правової реальності, таким чином, озброює філософа права цінним знанням, яке може бути використане як для осмислення характерних особливостей правової організації соціального буття, так і для удосконалення практики нормативної регламентації суспільних відносин.

Координація семіотичних досліджень проблемними запитаними філософії права, ключовими питаннями онтологічного, гносеологічного, антропологічного, аксіологічного, праксеологічного характеру, що визначають предметне поле окремих її розділів, збільшує практичну цінність цих досліджень, підвищує ефективність наукового пошуку, а також сприяє реалізації евристичного потенціалу семіотики права як міждисциплінарної галузі знань.

В силу свого метаюридичного характеру семіотика права як за власними канонами узагальнює та інтерпретує знання про право, так і відкриває нові напрями і перспективи філософсько-правових досліджень, утворює парадигму філософсько-правових дискурсів сучасності, є теоретико-методологічною основою для знакової теорії права та відповідного типу праворозуміння, який має інтегративний характер і відображає новітні тенденції розвитку правової науки. Головною особливістю даного методологічного підходу до інтерпретації сутності та специфіки правових явищ і процесів та, відповідно, істотною перевагою семіотико-правової методології є їхня чітка праксеологічна орієнтація. Отже, проблеми знаково-символічної організації права є не лише суто теоретичними об'єктами дослідження семіотики права та юридичної лінгвістики, але й мають важливе практичне значення.

Зокрема, як вважає Г. Г. Почепцов, знаковість виникає за будь-якого моделювання дійсності, оскільки між дійсністю та її описом утворюється певний «зазор», відсутній, приміром у термометрі, який точно вказує характеристики дійсності. Знак – це свого роду місток між двома дійсностями: реальною чи, наприклад, вербальною. Він відображає не саму дійсність, а відсилає нас до тієї чи іншої моделі дійсності. Аналогічним чином знакові конструкції правової реальності є моделями, що через знакові структури поєднують сфери правосвідомості, праворозуміння, правотворчості та правореалізації. Причому правові знакові конструкції відрізняються від юридичних термінів, що забезпечують внутрішню єдність правових текстів і в своїй сукупності утворюють інструментарій юридичної техніки.

Мислителі, які використовують постструктуралістський підхід до пізнання світу, встановлюють «принцип методологічного сумніву» щодо будь-яких позитивних істин, установок і переконань, констатують неможливість об'єктивного пізнання та відсутність критеріїв достовірності, проголошують всю західну логоцентричну традицію (за Ж. Деріда) сукупністю ідеологем і міфів. Це означає, що всі загальнолюдські та правові традиційні цінності – прогрес, істина, смисл, порядок, справедливе суспільство – ставляться під сумнів разом із самою легітимністю раціоналістичних ідеалів модерну, його авторитетів і святинь.

Разом із тим, слід відзначити, що постмодерний підхід, який руйнує раціональність та заперечує цінність досягнень модерну, продукує нові смисли та нові знаки, претендуючи на їх істинність. У запропонованій ним картині соціальної реальності та світу як такого знак позбавлений функції відображення дійсності, постулюючи істинним змістом будь-якого дискурсу лише інші дискурси. У цій теорії пізнання поняття й текст є результатом поєднання інших понять і текстів, не маючи жодного зв'язку з реальністю, отже, в цьому розумінні ми (і наше уявлення про світ і самих себе) так само є текстами. Як пише Ж. Деріда в праці «Про граматологію» (1967), поза текстом нічого не існує, тобто культура, історія, особистість мають текстуальну природу та є складними семіотичними системами. Однак цей підхід вже є *конструюванням* світу, тоді як постмодернізм пропонує проект *деконструкції*. Важливо, що

ця внутрішня суперечність може бути продемонстрована за допомогою семіотичного аналізу.

Семіотика права поєднує різні світоглядно-методологічні системи через розкриття їх особливостей, відмінних рис у межах єдиної системи координат, в якій проект постмодерну є одним із варіантів пояснення світу права. З одного боку, семіотика є зразком раціоналістичного дискурсу, вона народилася на перетині прагматизму, лінгвістики та філософії мови, з іншого, вона подібно до постструктуралізму розглядає світ як систему знаків. Принципова відмінність семіотичного від постмодерного праворозуміння полягає в тому, що семіотика права в межах правового синтаксису не претендує на пояснення природи того, що стоїть за ланцюгами правових знаків, а лише констатує факт їхнього існування та розглядає структури, в які організоване правове буття.

Разом із тим, семіотика права належним чином оцінює провідну роль ідейно-духовних начал у праві, як показано в низці розробок [1], втім, формально-нормативні елементи права та соціально-діяльнісні вияви правового буття не менше заслуговують на увагу в контексті семіотичного підходу, тому реалізація права, правозастосування, правоохоронна діяльність та інші правові феномени доволі детально розглядаються за допомогою семіотичної методології [2].

Право як багатовимірна знакова система може розглядатися в декількох основних вимірах – як форма суспільної свідомості, ціннісна та нормативна система, регулятор суспільних відносин, практика організації людського життя, з метою впорядкування такого розгляду варто сконцентруватися на традиційній структуризації правової реальності та виділити три основні рівні, які вже стали загальноновизнаними для дослідників у галузі філософії права (на основі підходу С. І. Максимова): 1) ідея права; 2) норма права; 3) правове життя. Кожен структурний рівень ієрархічно побудованої правової реальності (правові принципи – ідеї, правові приписи – норми (закон), правові відносини) є зразком знакової підсистеми, в якій поряд із загальними діють і власні семіотичні закономірності.

Ідея права розглядається вченими в контексті універсалістського та релятивістського підходів до інтерпретації

її змісту, сутності та генези, а також аналізується завдяки виділенню антропологічної, аксіологічної та деонтологічної складової в її структурі. Ця правова знакова конструкція позначає абстрактне відображення сутності права та ідеальний аспект його буття. Основними знаковими елементами ідеї права є свобода, справедливість, рівність, всезагальне благо, порядок, солідарність і мир. Знакова конструкція ідеї права у цьому вимірі також охоплює та тісно пов'язана із знаковими конструкціями істини, гармонії та належного.

При цьому важливе ще одне розмежування, яке демонструє ключову відмінність між семіотичним дослідженням самої структури правової реальності, знакових елементів, які входять до неї, та вивченням за допомогою семіотичної методології способів пояснення й обґрунтування права, тобто підходів до інтерпретації його сутності та природи. Правову реальність розглядають як об'єктивно існуючий світ права, що даний суб'єкту в практиці (досвіді), а картину правової реальності – як модель, що слугує засобом пізнання та конструювання світу права. Вона не є якоюсь субстанційною частиною реальності, а постає лише способом організації та інтерпретації певних аспектів соціального буття людини, однак настільки суттєвим, що за його відсутності розпадається самий світ людини. Означене додатково засвідчує те, що право як спосіб структурування суспільної свідомості та буття є важливим об'єктом семіотичних досліджень.

Враховуючи це, від семіотичної характеристики основних способів пояснення та обґрунтування природи права повернемося до семіотичного дослідження власне знакової побудови та елементного складу правової реальності та відзначимо тут наступне ключове для розуміння принципів її знакової організації положення. Правову реальність можна розглядати як знакову систему також у зв'язку з тим, що в ній наявна множина різноманітних знакових конструкцій, тобто стійких конфігурацій груп понять, які використовуються в теорії та історії права, галузевих і спеціальних правових дисциплінах, законодавчому та правозастосовчому різновидах юридичної практики, правоохоронній і правоосвітній діяльності.

Як відзначалося вище, в цій системі кожний конкретний зміст, виражений у значенні правового знака, відповідає

певному умовному позначенню, а знакова система права містить систему формальних елементів, які поєднуються у змінні комбінації у відповідності з визначеними принципами структури та встановленим кодом. Хоча кількість цих елементів може бути охарактеризована як відносно незначна, але вони утворюють велику множину теоретично можливих комбінацій, що задає знакову варіативність правового буття.

Список використаних джерел

1. Костицький М. В. та ін. Філософсько-правове дослідження впливу християнських засад суспільства на правову систему України : монографія / І. М. Луцький, М. В. Костицький, А. І. Луцький [та ін.] ; передмова М. В. Костицького ; за заг. ред. М. М. Косьмія. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2017. – 339 с.

2. Соціологія права : навч. посіб. / [О. М. Джужа, В. В. Василевич, Ю. О. Левченко та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужи. – 2-е вид. перероб. і допов. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 356 с.

Сторчак Н. А., кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри філософії освіти, теорії й методики суспільствознавчих предметів Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ПОЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Результати комплексного дослідження покарання у виді позбавлення волі на певний строк свідчать, що його об'єктом (тим, на що спрямований його вплив) є свобода особи як можливість вибору своєї поведінки, її підстав, можливість діяти на свій розсуд. До такого висновку приводить аналіз багатьох питань у сфері реалізації даного покарання: різні аспекти свободи – правовий, філософський, соціологічний, психологічний, політичний та фізичний; цінність благ у сучасному суспільстві; зміни у правовому статусі особи, яка відбуває позбавлення волі (втрати, обмеження, специфічні права